

BARQAROR IQTISODIY RIVOJLANISHDA AYOLLAR ISHTIROKI VA YASHIL IQTISODIY TASHABBUSLARNING INTEGRATSIYASI

**Raximova Lola Shavkatovna o'qituvchi,
Axmadjonova Moxlaroy 66-22 guruh talabasi
Farg'ona Davlat Texnika Universiteti**
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17061521>

Annotatsiya. Tezisdagi barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash jarayonida ayollar ishtirokini kuchaytirish va yashil iqtisodiy tashabbuslarni integratsiyalashning tashkiliy-iqtisodiy asoslari o'rganiladi. Ishda ayollar kambag'alligini kamaytirish, ularni ekologik jihatdan barqaror bo'lgan iqtisodiy faoliyatga keng jalb qilish, ayniqsa, qayta tiklanuvchi energiya, chiqindisiz ishlab chiqarish, ekologik toza mahsulot yetishtirish kabi yo'nalishlarda tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash masalalari tahlil qilinadi. Ayollar bandligini oshirish orqali ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka erishish imkoniyatlari aniqlanadi.

Kalit so'zlar: Ayollar ishtiroki, kambag'allikni qisqartirish, yashil iqtisodiyot, barqaror iqtisodiy rivojlanish, ekologik tadbirkorlik, muqobil energetika, gender tengligi, iqtisodiy integratsiya, hududiy rivojlanish, ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlik.

Kirish. Mamlakatda barqaror iqtisodiy rivojlanishga erishish yo'lida inson kapitalining samarali foydalanilishi, ayniqsa ayollar ishtirokini faollashtirish muhim o'rin tutadi. Aholining yarmi bo'lgan ayollarning iqtisodiy hayotdagi roli faqat ijtimoiy tenglik masalasi emas, balki keng ko'lamli ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot omilidir. Shu bilan birga, global iqlim o'zgarishlari, tabiiy resurslarning cheklangani va ekologik xavflarning kuchayishi yashil iqtisodiyotga o'tishni dolzarb masalaga aylantirmoqda. Mazkur sharoitda ayollarni yashil iqtisodiy tashabbuslarga - muqobil energiya, chiqindisiz ishlab chiqarish, ekologik tadbirkorlik kabi sohalarga faol jalb etish orqali ularning bandligini ta'minlash va kambag'alligini kamaytirish imkoniyati mavjud. Bu

esa nafaqat gender tengligini mustahkamlash, balki hududlarda ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning muhim omili bo'lib xizmat qiladi.

Ushbu tadqiqot barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyot konsepsiyasining ayollar ishtiroki bilan uyg'unlashuvini o'rganishga, mavjud muammolarni aniqlashga va ularni hal qilishga qaratilgan takliflar ishlab chiqishga yo'naltirilgan.

Adabiyotlar tahlili. Ayollar ishtirokida ekologik tadbirkorlik va yashil iqtisodiy tashabbuslarning rivojlanishi so'nggi yillarda ko'plab olimlar va xalqaro tashkilotlar e'tiborida bo'lmoqda. Tadqiqotchilar yashil iqtisodiyotning gender tenglikni ta'minlash va ayollar kambag'alligini kamaytirishdagi rolini har tomonlama o'rganmoqdalar. Masalan, UN Women va UNEP (BMTning atrof-muhit bo'yicha dasturi) ayollarni qayta tiklanuvchi energiya, chiqindilarni qayta ishlash, ekologik qishloq xo'jaligi kabi sohalarga keng jalb etish bo'yicha alohida tashabbuslar ishlab chiqib, bu yo'nalishlar orqali ayollarning ijtimoiy-iqtisodiy faolligini oshirish mumkinligini ta'kidlaydi¹. Cecilia Ugaz Estrada (UNIDO eksperti) ayollarning yashil iqtisodiyotda faolligini rag'batlantirish orqali nafaqat ularning daromadini oshirish, balki butun jamiyatning ekologik barqarorligini ta'minlash mumkinligini ko'rsatadi². Hindiston, Keniya va Bangladesh tajribalari shuni ko'rsatadiki, quyosh panellarini o'rnatish, bioyoqilg'i ishlab chiqarish va chiqindilarni energiyaga aylantirish kabi "ayollar + yashil texnologiyalar" dasturlari ayollarni ish bilan ta'minlashda samarali vosita bo'lmoqda³. Ushbu dasturlar ayollarga texnik ko'nikmalar berish, ularni mahalliy liderlarga aylantirish va ularning iqtisodiy mustaqilligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Mamlakatimizda "Ayollar daftari", "Har bir oila – tadbirkor", "Yoshlar – kelajagimiz" kabi dasturlar doirasida ayollar ekologik tadbirkorlikka keng jalb qilinmoqda⁴. Shu bilan birga, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini joriy etish

¹ UN Women and UNEP. Gender and Environment: A Guide to the Green Economy, 2020.

² Ugaz Estrada, C. (2021). Women's Empowerment in Green Industry. *UNIDO Working Paper*.

³ *Practical Action*. Energy Access for Women in Developing Countries: Best Practices, 2022.

⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori PQ-4235-son, 2019-yil 7-mart.

bo'yicha ajratilayotgan grantlar, imtiyozli kreditlar va subsidiyalar ayollar tashabbuslarini moliyaviy qo'llab-quvvatlashga xizmat qilmoqda⁵.

Jahon banki, UNDP, Global Green Growth Institute (GGGI) tomonidan ishlab chiqilgan metodik tavsiyalar va "yashil" investitsion loyihalar gender tenglikni hisobga olgan holda amalga oshirilmoqda⁶. Bu tajribalar O'zbekistonda hududiy darajada "Ayollar + yashil iqtisodiyot" konsepsiyasini rivojlantirish, ayollarning iqtisodiy faolligini oshirish va ularning barqaror hayotga hissa qo'shishini ta'minlashda muhim manba bo'lib xizmat qilmoqda.

Shuningdek, Gender va rivojlanish bo'yicha xalqaro tarmoq (GDN) ham ekologik tadbirkorlikda ayollarni qo'llab-quvvatlovchi xalqaro mexanizmlar samaradorligini tahlil qilgan. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, yashil iqtisodiy tashabbuslar ayollar uchun iqtisodiy xavfsizlik, ijtimoiy barqarorlik va innovatsion imkoniyatlar yaratishda muhim vosita bo'lib xizmat qilmoqda⁷.

Barqaror iqtisodiy rivojlanish har qanday davlat uchun muhim strategik maqsad hisoblanadi. Bunday rivojlanish ijtimoiy tenglik, ekologik xavfsizlik va iqtisodiy samaradorlik tamoyillariga asoslanadi. Ayniqsa, bu jarayonda ayollarning ishtiroki muhim ahamiyat kasb etadi, chunki ayollar faqat mehnat bozori ishtirokchisi sifatida emas, balki oila darajasida iqtisodiy qarorlar qabul qiluvchi kuch sifatida ham faol rol o'ynaydi. Aynan shuning uchun ayollar ishtirokini kuchaytirish — ijtimoiy tenglikka erishish bilan birga, ularning salohiyatini ishga solish orqali kambag'allikni qisqartirishga xizmat qiladi. Biroq, ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlarda ayollar hali ham iqtisodiy imkoniyatlardan to'laqonli foydalana olmayapti — ayniqsa, moliyaviy xizmatlar, yer-mulk egaligi, texnologiyaga kirish va yuqori darajadagi ish o'rinlari borasida.

Shu nuqtai nazardan, yashil iqtisodiyot – ekologik barqarorlik va iqtisodiy inklyuziyani birlashtirgan holda – ayollar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Bu

⁵ *Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi (2023). Ayollar tadbirkorligi va moliyaviy inklyuziya tahlili.*

⁶ Global Green Growth Institute. *Green Growth and Gender Mainstreaming Toolkit*, 2021.

⁷ GDN (2022). *Gender-Responsive Green Economy Policies: What Works?*

konsepsiya quyidagi yo‘nalishlar orqali ayollar kambag‘alligini kamaytirishga xizmat qilishi mumkin:

-yangi ish o‘rinlari yaratish: qayta tiklanuvchi energiya (quyosh panellari o‘rnatish, texnik xizmat), chiqindilarni saralash va qayta ishlash, ekologik qishloq xo‘jaligi kabi sohalarda ayollar ishtirokini kengaytirish mumkin.

-ekologik tadbirkorlik: ayollar o‘z hududida ekologik mahsulot ishlab chiqarish, biologik o‘g‘it tayyorlash, ekologik tozalikni saqlash xizmatlarini ko‘rsatish orqali barqaror daromad manbalariga ega bo‘lishadi.

-ijtimoiy innovatsiyalar: ayollar ko‘pincha jamiyatdagi ekologik muammolarga bevosita duch kelishadi (masalan, suv tanqisligi, havoning ifloslanishi). Shu sababli, ularning ushbu muammolarga yechim topishga yo‘naltirilgan loyihalarda ishtiroki nafaqat iqtisodiy, balki ekologik foyda keltiradi.

Xalqaro tajriba ham shuni ko‘rsatadiki, ayollarni yashil iqtisodiy faoliyatga jalb qilish orqali ularning iqtisodiy holatini yaxshilash va kambag‘allikni kamaytirish mumkin. Masalan, Hindistonda ayollar “quyosh energiyasi muhandislari” sifatida tayyorlanib, elektrsiz hududlarga energiya yetkazib berishda faol qatnashmoqda. Bu ularga barqaror daromad, o‘ziga bo‘lgan ishonch va jamoada ijtimoiy mavqe taqdim etmoqda.

O‘zbekiston misolida, Jahon bankining 2024-yilgi hisobotiga ko‘ra, “Qishloq infratuzilmasini rivojlantirish dasturi” doirasida 426 mingdan ortiq fuqaro, ularning yarmidan ko‘pi ayollar, sog‘liqni saqlash, maktabgacha ta’lim, elektr ta’minoti va ichimlik suvi tizimlariga kirish imkoniyatini yaxshilovchi 430 ta loyihadan foyda ko‘rdi. Bu loyihalar ayollar va bolalar salomatligi, ta’limi va iqtisodiy faolligini oshirishga xizmat qilmoqda⁸.

Xulosa qilib aytganda, yashil iqtisodiyot ayollar uchun nafaqat ish o‘rni, balki o‘zini iqtisodiy jihatdan mustahkamlash imkonini yaratadigan inklyuziv platformadir.

⁸ World Bank, 2024

Shu sababli, ayollar ishtirokini kengaytirish — kambagʻallikka qarshi kurash va barqaror rivojlanish strategiyalarining ajralmas qismidir.

Muqobil energetika sohalari – qayta tiklanuvchi energiya (quyosh, shamol, biogaz), chiqindini qayta ishlash, ekologik toza mahsulot ishlab chiqarish ayollar uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Ayollar kichik miqyosdagi quyosh paneli oʻrnatish, taʼmirlash, xizmat koʻrsatish, chiqindilarni saralash va qayta ishlash, organik mahsulotlar ishlab chiqarish kabi faoliyatlar bilan shugʻullanishlari mumkin. Malaka oshirish kurslari va ijtimoiy qoʻllab-quvvatlash ularning sohadagi rolini oshirishga yordam beradi⁹.

Bu sohada xalqaro tajribalarni koʻrib chiqsak, "Ayollar + Quyosh energiyasi" dasturlari Hindistonda SELCO Foundation kabi nodavlat tashkilotlar ayollarni kichik quyosh energiyasi tizimlarini oʻrnatish va xizmat koʻrsatishga oʻrgatadi. Mahalliy ayollar guruhlarini orqali bu mahsulotlarning tarqalishi koʻpaymoqda¹⁰. Keniyada Solar Sister dasturi ayollarga quyosh energiyasi mahsulotlarini sotishni oʻrgatib, ularni mustaqil tadbirkorga aylantiradi. Bu dastur nafaqat daromad oshirish, balki hududlarda toza energiya foydalanuvchilarini koʻpaytirishga xizmat qiladi¹¹. Bangladeshda Grameen Shakti tashkiloti kichik quyosh tizimlarini oʻrnatish va texnik xizmat koʻrsatishda ayollarni faol jalb qiladi. Bu esa ularning ijtimoiy va iqtisodiy faolligini oshiradi¹².

Mamlakatimizda davlat tomonidan "Ayollar tadbirkorligini rivojlantirish dasturi" doirasida ekologik sohalarga ajratiladigan imtiyozli kreditlar va grantlar mavjud. Shuningdek, UNDP, GIZ, JICA kabi xalqaro tashkilotlar ayollarga qayta tiklanuvchi energiya va chiqindini qayta ishlash boʻyicha treninglar tashkil etmoqda¹³. Natijada ayollar tomonidan kichik quyosh elektr stansiyalari oʻrnatilishi, ekologik

⁹ International Renewable Energy Agency (IRENA), "Renewable Energy and Women", 2019.

¹⁰ SELCO Foundation, "Empowering Women Through Solar Energy in India", 2021.

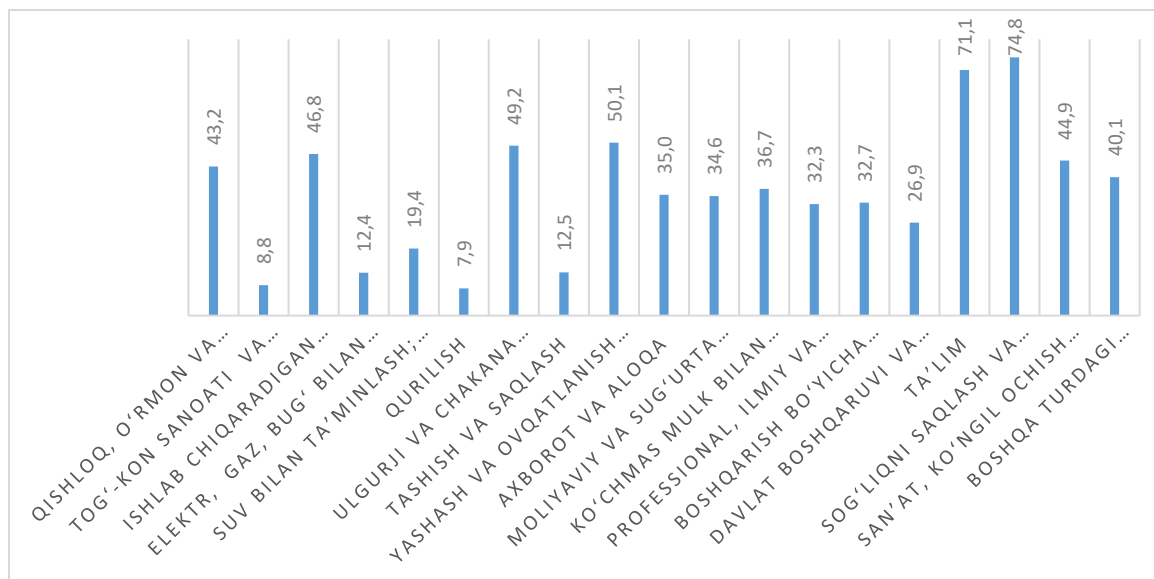
¹¹ Solar Sister, "Clean Energy Entrepreneurship for Women in Kenya", 2022.

¹² Grameen Shakti, "Women and Solar Energy in Bangladesh", 2020.

¹³ GIZ, UNDP Reports on Women and Renewable Energy in Uzbekistan, 2022.

mahsulotlar ishlab chiqarish va chiqindi boshqarish sohalarida faol bizneslar shakllanmoqda¹⁴.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, O'zbekistonda ayollar iqtisodiy faoliyatning turli sohalarida faol ishtirok etmoqda. Biroq bu ishtirok tarmoqlar kesimida juda notekis taqsimlangan. Bu holat ularni "yashil iqtisodiyot" va ekologik tadbirkorlik sohalariga kengroq jalb etish zarurligini ko'rsatadi.

1-rasm. Iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha jami bandlardagi ayollarning ulushi, %¹⁵

O'zbekistonda ayollar iqtisodiy faoliyatning turli sohalarida faol ishtirok etmoqda. Ayniqsa, ta'lim (74,8%) va sog'liqni saqlash (71,1%) sohalarida ayollar ulushi eng yuqori hisoblanadi. Ushbu sohalar yashil iqtisodiyot uchun muhim ahamiyatga ega bo'lib, ekologik savodxonlikni oshirish, barqaror hayot tarzini targ'ib qilish va sanitariya loyihalarida ayollar yetakchi rol o'ynashi mumkin. Shuningdek, san'at va ko'ngilochar xizmatlar sohasida ayollar ulushi 44,9 foizni tashkil qiladi, bu esa ekoturizm va madaniy-ekologik tashabbuslarda ularning faolligini oshirish imkonini beradi.

¹⁴ O'zbekiston Respublikasi Qishloq va Suv xo'jaligi vazirligi, "Ayollar tadbirkorligini rivojlantirish dasturi", 2023.

¹⁵ <https://gender.stat.uz/uz/asosiy-ko-rsatkichlar/mehnat>

Biroq, texnologik va muhandislikka yaqin tarmoqlarda ayollar ishtiroki ancha past. Masalan, elektr, gaz va bug‘ bilan ta’minlash sohasida ayollar ulushi atigi 8 foizni, suv bilan ta’minlash va chiqindi boshqaruvi sohasida 12,4 foizni, qurilishda esa 12,4 foizni tashkil etadi. Bu esa qayta tiklanuvchi energiya, chiqindilarni qayta ishlash va “yashil qurilish” yo‘nalishlarida ayollar ishtirokini kengaytirish zarurligini ko‘rsatadi.

Ulgurji va chakana savdo sohasida ayollar ulushi 19,4 foiz bo‘lib, bu yo‘nalishda ekologik toza mahsulotlar savdosi va “zero waste” formatidagi do‘konlar orqali ayollar ekotadbirkorlikka kirib borishlari mumkin.

Moliyaviy xizmatlar (35%), ko‘chmas mulk bilan bog‘liq faoliyatlar (34,6%) va davlat boshqaruvi (32,7%) sohalarida ayollar o‘rtacha darajada ishtirok etmoqda. Bu esa yashil kreditlash, ekologik startaplar va yashil siyosat ishlab chiqishda ayollarni jalb qilish uchun yangi imkoniyatlarni ochadi.

Xulosa. Yashil iqtisodiyot va ekologik tadbirkorlik ayollar uchun yangi imkoniyatlar yaratishda muhim rol o‘ynaydi. O‘zbekistonning iqtisodiy faoliyat turlari bo‘yicha ayollar ishtiroki tarmoqlar kesimida notekis taqsimlangan. Ayollar ijtimoiy va gumanitar sohalarida yuqori ishtirok etishsa-da, texnologik va ishlab chiqarish sohalarida ularning ulushi past. Shunga qaramay, yashil iqtisodiyotning qayta tiklanuvchi energiya manbalari, chiqindilarni qayta ishlash va barqaror qurilish kabi tarmoqlari ayollarni keng jalb qilish imkoniyatlarini yaratadi.

O‘zbekistonning ekologik tadbirkorlik sohasida ayollarning ishtirokini kuchaytirish uchun maxsus grantlar, imtiyozli kreditlar, STEM ta’limi va hududiy ko‘nikma oshirish dasturlari zarur. Shu bilan birga, ayollarni ekologik savodxonlikni oshirishga va yashil iqtisodiyotning turli sohalariga jalb qilishga oid strategiyalarni ishlab chiqish muhimdir.

Ayollarning yashil iqtisodiyot va ekologik tadbirkorlik sohalarida faol ishtiroki nafaqat ularning iqtisodiy holatini yaxshilashga, balki jamiyatning barqaror rivojlanishiga ham hissa qo‘shadi. Shuning uchun ayollarni bu sohalarga jalb qilish bo‘yicha kompleks dasturlarni amalga oshirish va samarali siyosatni ishlab chiqish

O'zbekistonning ekologik va ijtimoiy barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Adabiyotlar:

1. PF-87-son Farmon – “2022–2026-yillarda Yangi O'zbekistonni rivojlantirish strategiyasi to'g'risida”– 2022-yil 28-yanvar.
2. PQ-146-son Qaror – “Ayollar tadbirkorligini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”– 2022-yil 7-mart.
3. Q-4412-son Qaror – “Yashil iqtisodiyotga o'tish bo'yicha 2030-yilgacha bo'lgan strategiyani tasdiqlash to'g'risida”– 2019-yil 4-oktabr.
4. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. (2024). Iqtisodiy faoliyat turlari bo'yicha bandlik statistikalari. www.stat.uz.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 7-martdagi PQ-146-sonli qarori – “Ayollar tadbirkorligini rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”.
6. UNDP Uzbekistan. (2021). Gender and Green Economy in Uzbekistan: Policy Recommendations. Tashkent.
7. Monks, R. A. G., & Minow, N. (2011). Corporate Governance. John Wiley & Sons.
8. Dutton, J. E., & Dukerich, J. M. (1991). Keeping an eye on the mirror: Image and identity in organizational adaptation. *Academy of Management Journal*, 34(3), 517–554.
9. World Bank. (2023). Women, Energy, and Economic Empowerment in South Asia: Regional Opportunities and Barriers. Washington, D.C.
10. OECD. (2015). Women in Business 2015: Closing the Gender Gap. OECD Publishing.
11. UN Women (2022). Empowering Women through Climate-smart Agriculture and Renewable Energy. New York.
12. Hindiston hukumati va Barefoot College tashabbusi. (2018). Solar Mamas: Women and Renewable Energy Access.